

UM EU

Ungdom mot EU

MILJØPROGRAM
Vedtatt av Ungdom mot EUs 24.
ordinære landsmøte

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon
2. Klimapolitikken i EU
 1. 2030-målene
 2. Kvotesystemet
3. EØS, klima og miljø
4. Norsk tilknytning til EUs ikke-kvotepliktige sektor
5. Primærnæringer
 1. Landbruk
 2. Fiskeri
6. Transport og infrastruktur
7. Handel
 1. Statlige subsidier
 2. Handelsavtaler
8. Internasjonalt miljøsamarbeid
9. Folkestyre for miljøet

Forkortelser

Kilder

1. Introduksjon

I dette programmet finner du Ungdom mot EUs syn på ulike aspekter ved klima- og miljøpolitikken i EU, hvordan Norge påvirkes gjennom EØS og hvorfor vi mener det er helt nødvendig at Norge planlegger sine klimatiltak utenfor EUs rammeverk.

Det er et bredt akseptert faktum at klimaet og miljøet er i endring. Folk over hele kloden opplever allerede utfordringene på kroppen. Isbreer smelter og ferskvannslagrene krymper, samtidig som ørkenspredningen akselererer og havnivået stiger. For å takle klimaendringene er vi helt avhengig av tiltak både lokalt, nasjonalt og internasjonalt.

Ungdom mot EU er positive til at EU kutter i klimagassutslipp, men mener Norge har bedre mulighet til å ta vare på miljøet utenfor EU. Norge kan ikke la EUs klimamål og tiltak fungere som våre minstekrav.

2. Klimapolitikken i EU

EUs klimapolitikk tar utgangspunkt i at man innen 2050 må ha 50 prosent kutt i klimagassutslipp globalt for å nå togradersmålet. Noen av de viktigste tiltakene i EU er 2030målene og kvotesystemet.

2.1 2030-målene

Før 2030-målene hadde EU 2020-målene, som blant annet innebar 20 prosent kutt i CO₂ utslipp innen 2020. Dette er mål EU ser ut til å nå, men skyldes ikke først og fremst politiske tiltak, men er et resultat av den økonomiske og sosiale krisen som har utspilt seg i Europa fra 2008 og frem til i dag. Høy arbeidsledighet og liten økonomisk aktivitet har ført til lavere klimagassutslipp enn normalt.

2030-målene tar utgangspunkt i situasjonen i 1990, og alle tiltak er basert på de tall som var gjeldende da. Målene innebærer 40 prosent kutt i klimagassutslipp innen ikke-kvotepliktig sektor, *minst* 27 prosent fornybar energi og *minst* 27 prosent energieffektivisering. For å få til dette har EU designet en fordelingsnøkkel som viser hvor mye de ulike landene skal kutte, da rikere land har bedre utgangspunkt for å kutte i sine utslipp enn land med mindre ressurser. Dette fører til at noen land ikke trenger å kutte i det hele tatt. Alle land bør bidra til et mer fornybart samfunn og bør få hjelp til å gjennomføre kutt i utslipp. Sett i et globalt perspektiv er ikke 2030-målene ambisiøse nok.

EUs ikke-kvotepliktige sektor står for omlag 55 prosent av EUs samlede utslipp, som vil si at de 45 resterende prosentene faller under EUs kvotesystem, og ligger dermed ikke under 2030målene.

Ungdom mot EU mener:

- EUs 2030-mål er ikke tilstrekkelige for å nå togradersmålet, men er likevel relativt ambisiøse mål for industriland.

- Norge må bruke de muligheter vi har til å påvirke EUs klimapolitikk i en mer miljøvennlig retning.

2.2. Kvotesystemet

Tanken bak EUs klimakvotesystem er at CO₂-utslippskuttene skal være mest mulig kostnadseffektive, og EUs klimakvoter selges på det frie markedet. Prisen fastsettes av tilbud og etterspørsel på samme måte som i andre markeder. Prisen på en kvote øker dersom land øker sine utslipp og etterspør flere kvoter, og på samme måte vil prisen falle dersom EU-land reduserer sine utslipp.

Kvotesystemet fungerer ikke i tider med økonomisk nedgang. En av grunnene til dette er at tilbudet holdes konstant. EU har unnlatt å bruke sitt ene verktøy for å drive prisene oppover - nemlig å redusere antall kvoter på markedet. Med et konstant tilbud av kvoter vil et klimakutt i et europeisk land frigjøre flere kvoter på markedet, noe som igjen bidrar til å presse prisene nedover. Det fører til at land ikke behøver å ta grep for å redusere europeiske utslipp, ettersom kvotesystemet sørger for at utslippene simpelthen flyttes fra et land til et annet. Resultatet blir at samlet europeisk utslipp holdes konstant med mindre EU kutter i antall kvoter, eller en annen aktør kjøper og makulerer et tilsvarende antall kvoter som de har kuttet. Vi har ikke tid til å vente på at EU skal få klimakvotesystemet til å fungere. I dag står kvotesystemet som et hinder for reelle europeiske klimakutt.

Ungdom mot EU mener:

- EU må finne bedre løsninger for kutt i klimagassutslipp, da dagens kvotesystem ikke fungerer.

3. EØS, klima og miljø

Norge vedtok EØS-avtalen i 1992 og den trådte i kraft i 1994. Klima var ikke en veldig aktuell sak i 1994 og få trodde at avtalen ville gripe særlig inn i Norges klimapolitikk. EØS-avtalen har gitt oss både god og dårlig klimapolitikk. Mye av EØS-avtalen følger i stor grad den internasjonale trenden i miljøpolitikken, men flytter likefullt debatten om store deler av klimapolitikken vekk fra Norge og norske folkevalgte. EUs kvotesystem er blant de viktigste klimatiltakene i EU og EØS, og ble innført i Norge gjennom EØS-avtalen.

EØS-avtalen innebærer et generelt forbud mot statsstøtte til bedrifter, riktignok med unntak for miljø og andre samfunnshensyn. Man ser likevel gjennom flere eksempler at disse unntakene er vanskelige å få godkjent i praksis og at den generelle tanken med forbud mot statsstøtte gjør myndighetens handlingsrom mindre, også til å støtte miljøvennlige bedrifter.

Norge er et land med stort potensiale for kraftproduksjon. Historisk har denne kraftproduksjonen mange steder blitt brukt til å opprette kraftkrevende industri, som dermed er basert på forutsigbar og billig kraft. EØS-avtalen sine energimarkedsregler har gjort det vanskeligere å gi kraftkrevende industri tilgang på billig og forutsigbar strøm.

Ungdom mot EU krever:

- Norge må bytte ut EØS-avtalen med en bilateral handelsavtale for å ta kontroll over egen klimapolitikk og gi rom for alternativer til EUs kvotesystem.
- Norge må bruke reservasjonsretten mot EU-direktiver som hindrer en ambisiøs norsk klimapolitikk.

4. Norsk tilknytning til EUs ikke-kvotepliktige sektor

Det norske Storting har bestemt seg for at norske klimakutt fra 2020 til 2030 skal tas ved knytte seg til EU sine kutt for ikke-kvotepliktig sektor. Omtrent halvparten av norske klimagassutslipp ligger under den ikke-kvotepliktige sektoren, og dekkes dermed av 2030målene. Denne sektoren ble tidligere regulert av våre nasjonale mål, frem til Norge knyttet seg til EUs mål. Disse går ut på å kutte utslippene med 40 prosent sammenlignet med 1990, hvilket betyr at alle landene som er knyttet til avtalen får et mål på mellom 0 og 40 prosent som de skal oppfylle. For Norge vil dette bety at det fastsettes et nasjonalt utslippsmål for landet som er på linje med sammenlignbare EU-land, et utslippsmål som Ungdom mot EU mener blir alt for lite ambisiøst.

EU legger opp til at kutt som i utgangspunktet skal skje i ikke-kvotepliktig sektor ikke må skje i nasjonal sektor, og åpner opp for at kutt kan skje gjennom kjøp av kvoter i EU-ETS, eller gjennom klimatiltak i andre EU-land. Norge er en oljeavhengig økonomi og trenger derfor sterke tiltak for å omstille oss til å bli en fossilfri økonomi. En forsinket omstilling i Norge kan føre til at man står igjen uten næringer som kan ta over etter oljenæringen. Derfor kan for mye fleksibilitet være skadelig for norsk økonomi og klimaet på lang sikt. Regjeringen velger selv hvor mye fleksibilitet de vil bruke, men hele poenget med avtalen er fleksibilitet med EU. Det er derfor naivt å tro at avtalen ikke vil medføre at kutt blir tatt i utlandet istedenfor i Norge.

Ungdom mot EU mener Norge har mye å lære fra EUs konkretisering av kutt i klimagassutslipp, men vi ser samtidig at EU har et overdrevent fokus på fleksible mekanismer og kostnadseffektivitet. Ved å knytte seg til EUs 2030-mål mener regjeringen at de er like ambisiøse som EU, men Ungdom mot EU mener målet er altfor lavt.

Ungdom mot EU krever:

- Norge skal gå ut av avtalen for EUs 2030-mål, og heller utarbeide egne, mer ambisiøse mål og tiltak.
- Norge må konkretisere, samt forplikte seg til kutt i klimagassutslipp innenfor ikkekvotepliktig sektor.
- Norge må legge press på EU for mer ambisiøse tiltak mot klimagassutslipp i deres ikke-kvotepliktige sektor.

5. Primærnæringer

5.1 Landbruk

Ungdom mot EU vil at Norge skal kunne stå fritt til å utforme sin egen landbrukspolitikk i tråd med nasjonale mål i henhold til miljø og klima. Alle land skal ha rett til å gjøre nødvendige tiltak for å sikre bærekraftig matproduksjon til egen befolkning innenfor WTOs rammer. Klimaendringene vil gjøre det vanskeligere å produsere mat, samtidig som etterspørselen vil øke som følge av befolkningsveksten.

EUs landbrukspolitikk fører til en sentralisering og industrialisering av produksjonen, noe som har negative konsekvenser for miljøet, og særlig det biologiske mangfoldet. Den typen drift som det legges opp til gir bøndene få, om noen, incentiver til å holde jorda i hevd, som etter hvert fører til at den ikke lenger vil egne seg til matproduksjon. Utstrakt bruk av antibiotika i dyrefôr fører til fremvekst av antibiotikaresistente bakterier og spredning av potensielt livsfarlige sykdommer. I Norge er dette heldigvis ikke et like stort problem, men dersom vi skulle blitt med i EU eller på andre måter underlagt oss EUs landbrukspolitikk, kunne dette hatt fatale konsekvenser for det norske landbruket og folkehelsen.

Norges høye kostnadsnivå og naturlige forutsetninger, gjør at det er dyrere å produsere mat her sammenlignet med andre europeiske land. Norsk mat taper i konkurranse med billigere varer fra Europa. Importvernet er med på å sikre produksjon av matvarer som vi har gode forutsetninger for å produsere selv, som melk, kjøtt og potet. Det er mat som i dag produseres over hele landet. Som EU-medlem ville handlingsrommet for hvordan vi kan støtte landbruksnæringen blitt sterkt begrenset.

I dag reguleres handel med landbruksprodukter mellom Norge og EU av artikkel 19 i EØS-avtalen. Den sier at man gradvis skal liberalisere handel, men på gjensidig fordelaktig basis. EUs eksport til Norge har økt med 170 prosent i perioden 2000-2012 og var på 29 mrd kroner. Til sammenligning var EUs import fra Norge på rundt 3 mrd. Artikkel 19-forhandlingene har i mange år blitt brukt som en brekkstang for å øke EUs eksport av landbruksvarer til Norge ensidig. Det bidrar til å bygge ned norsk matproduksjon og gjør det vanskeligere for norske bønder å produsere etisk og miljøvennlig.

Norge er gjennom EØS-avtalen en del av EUs plante- og veterinærreglement. Dette legger kraftige begrensninger på hvilke krav norske myndigheter kan stille til dyre- og plantehelse.

Ungdom mot EU mener:

- at Norge skal stå fritt til å utforme sin egen landbrukspolitikk i tråd med de mål som Stortinget setter seg i henhold til miljø og klima.
- at Norge ikke slutter seg til EUs landbrukspolitikk.
- Norge skal øke sin selvforsyningsgrad.
- Artikkel 19 svekker landbrukets fritak fra EØS-avtalen, da den legger et konstant press på Norge til å øke handelen med EU og produkter fra primærnæringene.

Ungdom mot EU krever:

- Artikkel 19-forhandlingene skal ikke bidra til å redusere norsk matproduksjon

- Norge må bytte ut EØS-avtalen med en bilateral handelsavtale for å sikre et sunt landbruk og trygge matvarer.
- Landbrukspolitikken skal fortsatt holdes utenfor EØS-avtalen.
- Norge skal ha frihet til å kunne si nei til genmodifiserte varer.

5.2 Fiskeri

EUs felles fiskeripolitikk er basert på prinsippet om at fisken beveger seg på tvers av landegrensene og at et lands fiskeriforvaltning påvirker nabolandene. Derfor inneholder EUs felles fiskeripolitikk regelverk for forvaltning, størrelsen på fiskeflåtene, kontroll og støtteordninger.

EUs felles fiskeripolitikk har ikke ført til en bærekraftig forvaltning, som var det ønskede resultatet. Denne politikken har ført til flere truede fiskebestander, noe som blant annet skyldes en altfor stor flåtekapasitet og for vag utkast-politikk. Lønnsomheten i dagens fiskerinæring er veldig lav og i stor grad avhengig av offentlige subsidier. Ungdom mot EU mener derfor at Norge burde jobbe for å påvirke ministerrådet til å vedta en strengere utkastpolitikk enn den som praktiseres per dags dato.

De største båtene i havfiskeflåten fisker i dag med et CO₂-utslipp per fangst som er 4-5 ganger høyere enn på båtene i kystfiskeflåten. Hvis fiskeindustri og store båter kan kjøpe kvotene til mindre båter, vil dette resultere i en fiskeflåte med høyere utslipp.

Fiskeripolitikken i EU har lenge blitt kritisert, blant annet for manglende kontroll og evne til regulering. Forsøkte tiltak fra EUs side er blant annet subsidier ved vraking av utrangerte fartøy, men ordningen har vist seg å i stor grad føre til finansiering av nye fartøy.

Ungdom mot EU mener:

- Vi må sikre et bærekraftig nivå av fiskebestandene, samt redusere klimagassutslippene fra fiskerinæringa
- Mangel på juridisk forfølgelse av brudd på EUs fiskerilover er katastrofalt.

Ungdom mot EU krever:

- Norge skal legge press på EU for reduksjon av bestandskvoter.
- Norge skal legge press på EU for innføring av utkastforbud.
- Fiskekvoter skal ikke være omsettelige.
- Norge må legge press på EU for at de skal redusere sin fiskeriflåte, og utrydningstruede fiskearter må vernes til de er på et bærekraftig nivå.

6. Transport og infrastruktur

Transport står i dag for en stor andel av klimagassutslippene, både nasjonalt og regionalt. For å nå togradersmålet trenger vi en storstilt satsning på miljøvennlig transport, deriblant jernbane. Her står EU og EØS-avtalen som et hinder for en klimavennlig utvikling.

EUs politikktutvikling på området har de siste årene gått i retning av mer ansvarsspredning på jernbane-feltet mellom det offentlige og private aktører. Gjennom Jernbanepakke IV vil

Norge bli tvunget til å overlate store deler av ansvaret for utvikling, vedlikehold og drift av jernbaner til private aktører. Dette vil i følge blant annet Norsk Jernbaneforbund føre til en dårligere, dyrere og mer utrygg jernbane. Erfaringene fra de tidligere jernbanepakke fra EU peker i samme retning. Jernbanepakke IV er ikke veien å gå dersom vi ønsker å få en større del av person- og varetransporten over på kollektive transportmidler.

Ungdom mot EU mener at:

- Politikk knyttet til infrastruktur burde være et nasjonalt anliggende Ungdom mot

EU krever at:

- Norge reserverer seg fra Jernbanepakke IV

7. Handel

Kjernen i EU er at produksjon av varer og tjenester skjer mer effektivt dersom hvert land fokuserer på det de har gunstige forutsetninger for å produsere. Helt fra kull- og stålunionens opprinnelse og frem til i dag har det vært et ledende prinsipp i EU å legge grunnlaget for en økende grad av frihandel mellom medlemslandene i EU. Innen flere sektorer ser man i dag at EUs tilrettelegging for økt frihandel går på bekostning av miljøet. Ser man for eksempel på det europeiske jordbruket, blir det tydelig at effektivisering ikke alltid er i overenskomst med mer miljøvennlig drift.

Med økt handel kommer økt behov for transport og tilhørende utslipp i forbindelse med dette. Fra 1990 til 2004 har utslippene knyttet til transportsektoren økt med 30 prosent i EU. Som en konsekvens av økt handel mellom medlemslandene i EU har det også blitt et stadig større fokus på samkjøring av standarder. Her rammes også miljøstandarder, dersom det anses å fremme økt handel i EU. Dette gjør det vanskeligere for nasjonale politikere å sette miljøet først i utformingen av nasjonale standarder.

7.1 Handelsavtaler

Den siste tiden har en sett at internasjonale handelsavtaler hindrer god miljøpolitikk. I dag utformes stadig mer av den globale handelspolitikken utenfor WTO. Gjennom BITs (Bilateral Investment Treaties), som Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) kan selskapers mulighet til å saksøke stater for tap av fremtidig profitt utvides. I tilfeller der miljøstandarder anses som en handelshindring, kan dette øke statens kostnader knyttet til å gjennomføre miljøtiltak. Rundt 60 % av slike saker kan bli linket til miljøhensyn. Eksempelvis har Tyskland blitt saksøkt for å fase ut atomkraft og Romania har blitt saksøkt for å hindre miljøødeleggende gruvedrift. Likevel mener Ungdom mot EU det er viktig å skape gode rammer som gjør det trygt og attraktivt for bedrifter å investere, særlig i grønn teknologi.

Handelsavtaler har også begynt å handle mer om regler, lover og standarder enn toll. Problemet er ofte at partene er under stort press fra næringslivsinteresser under forhandlingene. Forhandlingene resulterer dermed ofte i dårligere standarder og reglement. Ungdom mot EU mener:

- Norge kan best føre en egen handelspolitikk utenfor EU, og med det burde vi unngå handelsavtaler som vil føre til dårligere miljøpolitikk.
- Avtaler som styrker multinasjonale selskapers rettigheter i forhold til lokale og nasjonale myndigheter ikke må inngås.

Ungdom mot EU krever:

- Det ikke skal vedtas handelsavtaler som hindrer offensiv miljøpolitikk.
- Norge skal ikke godta regelendringer som er negative for klima- og miljø som følger av handelsavtaler gjennom EØS.

8. Internasjonalt klima- og miljø samarbeid

Klimaendringene rammer internasjonalt, og nettopp derfor er de så fryktelig urettferdige. Rike, utviklede land stiller sterkere økonomisk og sosialt til å møte disse utfordringene enn fattige land. Vi ser at både klima og miljø er i endring raskere enn før, og den svake tilpasningskapasiteten mange fattige land opplever setter dem i en posisjon hvor internasjonale tiltak blir enda viktigere.

I globale klimaavtaler utviklet i FN forhandler EU med én felles stemme. Dette innebærer eksempelvis at Sverige, som er medlem i EU, ikke fritt kan si hva de vil. Forslag som Sverige ikke har fått gjennomslag for i EU, har de ofte kommet til Norge med for at vi skal fremme de internasjonale fora. Det at vi kan foreslå ting betyr ikke at det blir sånn, men det betyr at vi kan delta i debatten og bidra som brobygger mellom industrialiserte og fattigere land, og slik bidra til et bedre resultat for alle.

Bindende og ambisiøse internasjonale avtaler for kutt i klimagassutslipp er helt nødvendig, men også fokus på tilpasning til klimaendringene. EU og Norge er i stor grad enig om behovet for en ny klimaavtale, og begge er på bølgelengde med FNs krav til denne. Den må være juridisk bindende, dekke alle verdens land, og målene i avtalen må være ambisiøse nok til at man garantert når 2-gradersmålet for temperaturøkning.

I 2002 vedtok klimatoppmøtet i Johannesburg at WTO-regler ikke skulle være overordnet internasjonale miljøavtaler. Det prinsippet burde følges opp og burde suppleres med et prinsipp om at internasjonale miljøavtaler er overordnet WTO-reglene. En bærekraftig klima og miljøpolitikk er en forutsetning for handel og da må miljøpolitikken kunne overkjøre handelspolitikken.

Ungdom mot EU mener:

- Norge skal gå foran med forskning på, og utvikling av, tiltak for klimatilpasning.
- Hoveddelen av utgiftene ved kutt i klimagassutslipp skal tas av økonomisk utviklede land. Dette kan skje gjennom økt bistand, men også gjennom konkret ansvarsfordeling i forpliktende og ambisiøse internasjonale avtaler.
- Selv om det er viktig at man har internasjonale avtaler og dialog rundt klimaendringer så er det først og fremst nasjonalt klimakuttene må skje.

Ungdom mot EU krever:

- Norge skal fortsette å bruke sin uavhengige stemme i internasjonale forum for mer ambisiøse og bindende klimamål.
- Norge skal bruke sin uavhengige stemme i internasjonale klimaforhandlinger til å jobbe for at klimaavtaler skal være overordnet handelsavtaler.

9.0 Folkestyre for miljøet

Klimaendringene er det største problemet menneskeheten står ovenfor. Store deler av grunnlaget for industrialisering er bygd på fossil energi, og å gå vekk fra det vil endre måten vi lever på. Når folks hverdag endres så grunnleggende burde det være selvsagt at folket skal ha mulighet til å påvirke disse endringene.

For Ungdom mot EU er det et grunnleggende prinsipp at beslutninger skal tas så nærme folket som mulig. I EU har lobbyister og multinasjonale selskaper stor makt, noe som gjør det vanskelig å innføre miljøpolitikk som går utover deres interesser. Når Norge da velger å inngå i miljør Samarbeid med EU, flyttes de politiske klimaspørsmålene vekk fra det norske politiske systemet og gjør det vanskeligere for organisasjoner og bevegelser å påvirke miljøpolitikken. Dersom man skal kunne drive en effektiv miljøpolitikk på linje med det som er nødvendig for å nå togradersmålet, må denne politikken ha bred folkelig forankring. Denne forankringen skapes ikke ved å flytte politikken ut av Norge, men av en kunnskapsbasert debatt med reelle muligheter for sivilsamfunnet å påvirke beslutningene som tas. Vi må flytte kampen til grasrota og sikre lokal forankring. Samtidig er Norges tilslutning til EUs 2030-mål en måte å fraskrive seg ansvar dersom kuttmålene ikke nås. Ungdom mot EU mener Norske politikere må kunne stilles til ansvar for norsk klimapolitikk og ikke skyve EU foran seg i møte med det norske folk.

Norge har siden klima ble satt på dagsorden på slutten av 80-tallet spilt en sterk rolle i internasjonale forhandlinger, og beskrives av OECD som en internasjonal spydspiss. Det konstateres at selv uten å være medlemsland i EU har Norge påvirket EUs miljøpolitikk, og Norge har på en del områder innført tiltak som er strengere enn de EU har fastsatt. Ungdom mot EU mener Norge må fortsette å være en slik spydspiss for klima- og miljøtiltak, vi må bruke vår frie stemme i internasjonale forhandlinger til å arbeide frem ambisiøse og bindende avtaler, samtidig som vi nasjonalt og lokalt må gå foran med godt forankra tiltak.

Forkortelser:

BITs - Bilateral Investment Treaties

EU-ETS - European Union Emissions Trading System

EØS - Det Europeiske Økonomiske Samarbeidsområdet

OECD - Organisation for Economic Cooperation and Development

TTIP - Transatlantic Trade and Investment Partnership

WTO - World Trade Organisation

Kildehenvisninger

1. European Commission (2015). The EU emissions trading system
http://ec.europa.eu/clima/policies/ets/index_en.htm (lest 10.10.2015)
2. Mæstad, O. (2004). Bør Norge delta i EUs kvotesystem for utslipp av klimagasser?
http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/164437/R07_04.pdf?sequence=1&isAllowed=y (lastet ned 05.10.2015)
3. Regjeringen (2014). EUs klima- og energimål for 2030 vedtatt
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/EUs-klima--og-energimal-for-2030vedtatt/id2009038/> (lest 15.09.2015)
4. Regjeringen (2015). Ny klimaforpliktelse for Norge
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-klimaforpliktelse-for-norge/id2394737/> (lest 15.09.2015)
5. Miljødirektoratet (2015). Mulige klimatiltak og reduksjon i utslipp mot 2030
<http://www.miljodirektoratet.no/no/Nyheter/Nyheter/2015/Juni-2015/Muligeklimatiltak-og-reduksjon-i-utslipp-mot-2030/> (lest 15.09.2015)
6. Regjeringen (2015). Naturmangfold inn i klimadebatten
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/latvia/id2405924/> (lest 21.10.2015)
7. AgriAnalyse (2014). Landbruksbarometeret 2014.
8. Wika Haraldsen, K. (2013). Norge og EU i internasjonalt miljøsamarbeid. Nei til EU.
9. Europautredningen (2011) Norsk miljøpolitikk og EU, EØS-avtalen som inspirasjonskilde og maktmiddel.
<http://www.europautredningen.no/wpcontent/uploads/2011/04/Rap19-milj%C3%B8boasson.pdf>